

Skollivet i Gunnarskog vid slutet av 1800-talet

Första årets folkskola gick jag i sockenstugan i Stommen. Andra året gick jag i Gårdsås och började som tidigare den 15 februari. Då fick jag traska den fyra kilometer långa vägen i ur och skur utan att någon tyckte det var så märkvärdigt.

Första året gick jag som sagt i sockenstugan. Det var en rätt stor lokal. I den hölls även kommunal- och kyrkostämmor. Efter långväggarna fanns träbänkar, som sittplatser. För oss barn upptogs de av våra matväskor och skrin. Det fanns inga skåp, där våra saker kunde förvaras, utan de flesta barn hade lådor eller läsbara skrin för ändamålet. Dem måste man knoga på och bära från och till skolan. Mitt skrin var ett s. k. färdskrin (farsskrin), väl beslaget med bandjárn. Jag har det än i dag. På under sidan av det kupiga locket står årtalet 1805.

Isalen var 4 långbänkar, pulper och sitsar sammanfogade till ett. Varje bänk var cirka 4 meter lång och rymde 7 à 8 elever. Bänkarna stod tätt efter varandra. Det kunde vara besvärligt för dem som satt i mitten, att komma ut från bänken och in i densamma. Flickorna satt för sig själva, om det lät sig göra. Förstaklassisterna satt i främsta bänkraden, de andra i tur och ordning. Fjärdeklassarna satt alltså i bakersta raden.

RANKIGA BÄNKAR

Av ålder och slitage blev bänkarna rankiga. Det tog inte barnen illa upp. Tvärtom, de bättrade på ostadigheten, så att bänkarna hävde sig åt höger och vänster som en roslogsskuta i hög sjö. Det var roligt! Men för den, som tränade teckning och välskrivning, var det en styggelse. För varje elev fanns en urholkning i bänklacket. Det var där bläckhuset skulle stå. Bänkarna blev under årens lopp åtskilligt skamfilade av pojknarnas pennknivar. Det brukar bli så i detta land, där kläfrigheten är en av arvsynderna. Nå ja, det är inte bättre utomlands heller.

Mitt på sydväggen stod en stor kateder. När läraren klivit uppför de två trappstegen, som ledde upp till "tronen", kunde han tillbörligt kontrollera sina alumner. Men det fanns tillfällen för dessa att liksom släppa Barrabas lös. De fyra klasserna bildade två läxlag. Klass 1 och 2 bildade ett lag med gemensamma läxor, 3 och 4 ett lag för sig. När första laget hade läxförhör hade de andra tyst övning och tvärtom. De som hade tyst övning kunde också övas på rackartyg, om de passade på, när läraren vände ryggen till. ex. för att peka ut något på kartan. Vanligen var det oskyldigt hyss vi hade för oss.

Det var ett ansträngande jobb för läraren att undervisa fyra klasser samtidigt. Han fick inte en minuts paus. Men denna skolform var den enda, som tillämpades i socknens folkskolor med undantag för s. k. mindre folkskolor, där små- och folkskolebarn undervisades samtidigt. Sådana skolor fanns endast i avlägsna glesbygder. Undervisningen sköttes av en småskollärarinna.

EXERCIS MED TRAGEVÅR

Min första lärare i folkskolan var O. P. Kollberg. Det var en duktig lärare, som hade respekt med sig och som aldrig behövde gå till handgripligheter. Såg han att någon elev var begåvad och framåtsträvande, gav han den eleven en hjälpande hand. Han var en intresserad slöjdlärare. I tredje klassen fick pojkarna göra var sitt gevär av trä. Med dessa exercerade vi efter hans kommando på skolgården och kände oss därvid lika fosterländska som en nybakad löjtnant. Kollberg var också mycket musikalisk och han sökte att, om ock med ringa framgång, inviga oss i notsystemets mysterier. Han var utom lärare socknens klockare och organist, och som sådan råkade han ofta i dispyt med dess präst, både i sakristian och offentligt i ortspressen.

Rotesystemet blev påfrestande, särskilt för äldre lärare. Antingen måste de flytta med kanske en stor familj från det ena skolhuset till det andra eller också vandra emellan dem. Jag erinrar mig att Kollberg, som bodde i sockenstugan, mitt i vintern måste gå till Arbottens skola, en väg fram och tillbaka på åtta kilometer. Ibland hade han tur att få åka med mig på den tomma timmersläden.

Folkskollärarnas avlöning höjdes i min barndom till 700 kr. pr

år jämte bostad på 1 à 2 rum och kök samt ett visst kvantum brännved. Bostaden var inrymd i skolhuset. Lönen utbetalades kvartalsvis, och de få kontanterna räckte sällan kvartalet ut. Ofta måste man begära förskott.

TRÖTT PA SKOLLÄRARE

Under flera år var min far förvaltare av skolklassen. Ända till två mils väg kunde lärarna komma vandrande, från Bortan, Fredros och Abborrsjön, vintertid på dåligt plogade vägar för att få ett par tior i förskott. Far tyckte synd om dem. Sin gamla vana trogen gläntade han på dörren till köket och sade: "Har du något i kokarn, Maja?" Mor hade alltid kokarn varm. Hon visste att dessa män väl behövde både kaffe och mat, och det fick de. Men vid kvartalsskiftena, då det duggade fler lärare än vanligt, kunde hon, finnblodig som hon var, ilska till lite och brista ut: "Jä blir se trött på desse svultne skollärare!"

Såväl skolsalar som lärarbostäder var dåligt uppförda och illa underhållna. Man hade anlitat den billigaste entreprenören och arbetat hade blivit därefter.

Att skolhusen i Gunnarskog (det var över ett dussin i min barndom) varså illa omsedda berodde nog till stor del på kyrkoherde E. G. Nylén eller "prostten", som han gärna lät folk titulera sig. Han var självskrivnen ordförande i skolrådet och vakade över att skatten till kommunen hölls inom så snäva gränser som möjligt. Därvid tänkte han nog i första hand på sin egen skattsedel. Han var känd för att vara mycket sparsam för att inte säga girig. Nylén var härsklysten och ville gärna driva sin vilja igenom. Han kom till socknen i början på 1880-talet och tjänstgjorde nästan oavbrutet till sin död 1914.

Karl Rick. André

INGA EXPERIMENT

Det var inte bara lokaliteterna, som försumrades, utan även undervisningsmaterielen. När jag gick i fjärde klassen studerade vi elektricitetsläran genom att titta på en avbildning av en "elektricitetsmaskin" i läroboken. Aldrig gjordes ens det enklaste experiment vid undervisningen i naturkunnskap. Om någon nykommen lärare djärvides begära så litet som ett provrör, brukade prästen prata om något annat. Ett ganska vanligt uttryck var: "Hm, Berzelius gjorde sina bästa experiment i en spis han". Vid samtal undvek han ett ämne, som inte intresserade honom, genom att föra in resonemanget på något annat.

Nylén blev kassör för skolan efter min far. När en lärare nu kom för att hämta sin kvartalslön, var prästens kassa tom. Den var insatt i Wermlandsbanken, där den alltid drog någon ränta. Läraren fick traska den långa vägen en gång till. Begärde någon pengar i förskott, vankades inte mynt men förebråelser, ja ovet för att man inte skött sin ekonomi bättre. Det var inte att undra över att Gunnarskog blev ökänt av folkskollärare i hela landet. Småskollärarinnor och pensionerade lärare skötte undervisningen, men ofta tröttnade de på prästen och gav

sig iväg. Det gick så långt, att en tid fanns blott en ordinarie lärare. Resten var småskollärarinnor och pensionerade lärare.

Några fortsättningskolor fanns inte under min skoltid. Då jag var för ung att få avgångsbetyg, då jag genomgått fjärde klassen, fortsatte jag i denna en termin till. Därunder var Kollberg hygglig nog att speciellt hjälpa mig i t. ex. räkning och uppsatsskrivning. Visserligen var man enligt skolstadgan ålagd att under ferierna bevista s. k. lördagsförhör varannan lördag. Men från dessa skolkade jag regelbundet. Det var ett slags repetition av "bibliskan" och katekesen.

Så småningom, efter Nyléns död, förbättrades skolväsendet i Gunnarskog. Skolhusen reparades och undervisningsmateriel inköptes. Det skulle dock dröja flera årtionden innan det nått den standard det nu har. De flesta av de gamla skolhusen är nu nedrivna eller är vederbörande bybors egendom. Så gott som all undervisning är förlagd till Centralskolan, där barnen av specialutbildade lärare får en grundligare och allsidigare undervisning än på min tid och bättre förutsättningar för vidarestudier.

KARL RICK ANDRE